

ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

LAJOS ARDAY *

Η παρατηρούμενη περιοχή είναι μεταβατική, «Ενδιάμεση» (Zwischen) Ευρώπη, «Τα ενδιάμεσα εδάφη», μεταξύ των γερμανόφωνων και των ρωσόφωνων περιοχών, η ημιπεριφέρεια του Δυτικοευρωπαϊκού κέντρου. Σύμφωνα με τον *Jenő Szűcs*, αυτή ενίοτε κινείται προς ανατολάς και καθίσταται μια διπρόσωπη περιοχή από τη Βαλτική ως την Αδριατική. Από το τέλος του 18ου αιώνα τα δύο κύρια προβλήματά της είναι η νεωτερικότητα, η προσπάθεια να προλάβει τη Δυτική Ευρώπη, και η δημιουργία των δικών της ανεξαρτήτων εθνών. Η τελευταία φαίνεται να πραγματοποιείται σε τρεις φάσεις (1804-1878, 1912-1923, 1990-2008;) με τη σημαντική ιστορική κληρονομιά πως τα εθνοτικά και εθνικά όρια δεν συμπίπτουν, συνεπώς σε κάθε κράτος διαμένει μεγάλος ή μικρός αριθμός αυτοχθόνων εθνικών μειονοτήτων, οι οποίες έχουν αποσχιστεί από τη γείτονα πατρίδα τους παρά τη θέλησή τους. Τα δύο προαναφερθέντα, ακόμα άλυτα ζητήματα μπορεί επίσης να συνδέονται μεταξύ τους: οι ουγγρικές εθνοτικές μειονότητες υποστήριζαν την προσχώρηση στην ΕΕ και στο NATO κάθε γειτονικού κράτους περισσότερο από την πληθυσμιακή πλειοψηφία, ενώ στην Ουκρανία η ρωσόφωνη μειονότητα, που αποτελεί σχεδόν ένα τρίτο του πληθυσμού, τάσσονται υπέρ μιας στροφής προς τη Μόσχα, αντί να υποστηρίξουν την ευρωατλαντική ολοκλήρωση.

Η μεταβολή των συνόρων και η ένταξη εδαφών, κυρίως με τη βοήθεια της Γερμανίας και της Ιταλίας στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, από τη μία πλευρά διόρθωσε τα άδικα και παράλογα σύνορα που είχαν οριστεί στο Παρίσι το 1919, και ικανοποίησε την απαίτηση για αναθεώρηση και τη δημιουργία εθνών-κρατών, όπως στην περίπτωση της Ουγγαρίας, της Κροατίας, της Σλοβακίας, της Βουλγαρίας και της Αλβανίας, και από την άλλη πλευρά, εξαιτίας της συμφωνίας των δικτατοριών, αυτές έχασαν την κρατική τους ανεξαρτησία ή μέρος των εδαφών τους και υπέστησαν πρωτοφανή εξαθλίωση και καταστροφή (Πολωνία, Τσεχία, Φινλανδία, Σερβία, κράτη της Βαλτικής). Απ' όταν οι δυτικές δυνάμεις παρέδωσαν την περιοχή στη Σοβιετική Ένωση έτσι ώστε να κερδίσουν τον πόλεμο, η κομμουνιστική κυριαρχία την περίοδο 1944-1948, καθώς και η Συνθήκη των Παρισίων του 1947, δεν σήμαιναν μόνο την επαναφορά του καθεστώτος του 1937, αλλά σε πολλές περιπτώσεις την εξόντωση, εκτόπιση και μετατόπιση εκατομμυρίων μελών μειονοτήτων από την Εσθονία ως την Αλβανία, που είχαν κατηγορηθεί για εγκλήματα πολέμου. Δεν μπορούμε να συζητήσουμε για μειονοτικές πολιτικές ούτε στην Ανατολή, ούτε στη Δύση: τα συλλογικά και ομαδικά δικαιώματα των μειονοτήτων και η ευκαιρία αυτοοργάνωσης καταργήθηκαν λόγω της αρχής της συλλογικής ευθύνης σ' εγκλήματα πολέμου. Αυτό το σύστημα ταίριαζε στην πολιτική των κρατών σοβιετικού τύπου που ελεγχόταν από τη Μόσχα, γεγονός που σήμαινε την εκκαθάριση των τοπικών πολιτικών/θρησκευτικών και γενικά αστικών οργανώσεων και την εγκαθίδρυση του μονοκομματικού συστήματος.

Το κυρίαρχο κόμμα έγινε το κόμμα της πληθυσμιακής πλειοψηφίας, σε πολλές περιπτώσεις το κόμμα των «πιο ίσων»: των Ρώσων, των Σέρβων και των Τσέχων. Οι μειονότητες υπέφεραν από μια ακόμα πιο εκτεταμένη καταπίεση: τα σχολεία τους είτε έκλεισαν είτε εθνικοποιήθηκαν, οι θεσμοί τους καταργήθηκαν, και οι Εκκλησίες των Ρωμαιοκαθολικών, των Ελλήνων Ορθοδόξων, των Προτεσταντών και των Μουσουλμάνων υπέστησαν διωγμό. Η εθνικοποίηση και η κολεκτιβοποίηση τους στέρησαν την κύρια ατομική τους ύπαρξη, η πληθυσμιακή πλειοψηφία ήταν αυτή που στελέχωσε τις ηγετικές θέσεις στα εργοστάσια και τους συνεταιρισμούς, και πέραν της αφοσίωσης στο κόμμα, η αλλαγή της γλώσσας και της ταυτότητας εξασφάλιζε τη δυνατότητα περαιτέρω μόρφωσης και κοινωνικής εξέλιξης. Γενικότερα οι κατοικημένες από μειονότητες συνοριακές περιοχές δεν είχαν αναπτυχθεί, κάτι που οδήγησε τους κατοίκους είτε στη μετανάστευση, είτε στη μετατόπιση. Από τη δεκαετία του '60, η πλειοψηφία του πληθυσμού εγκαταστάθηκε ομαδόν στις ομοιογενείς περιοχές που είχαν ζήσει οι μειονότητες με αφορμή τη

* Author: *Lajos Arday*, Historian, Research Professor, Doctor of the *Hungarian Academy of Sciences*.

σοσιαλιστική βιομηχανοποίηση - για αυτούς χτίστηκαν πληθώρα πολυκατοικιών από το Ταλίν ως τη Μπρατισλάβα και το Μπρασόβ.

Σύμφωνα με την ιδεολογία του αυτοματισμού, οι εθνοτικές διαφορές θα εξαφανιστούν αυτομάτως καθώς οικοδομείται ο σοσιαλισμός, και το Σοβιετικό, Γιουγκοσλαβικό και Τσεχοσλοβακικό σοσιαλιστικό έθνος που θα σχηματιστεί θα έχει κύρια γλώσσα τη γλώσσα του κυριάρχου/πολυπληθέστερου έθνους (σήμερα θα φαινόταν απίστευτο, αλλά τη δεκαετία του '70 γνώρισα έναν Σλοβένο ο οποίος πίστευε ότι η μητρική γλώσσα των Σέρβων θα ήταν η γιουγκοσλαβική γλώσσα). Το πρόβλημα των μειονοτήτων θεωρούνταν εσωτερικό ζήτημα του εκάστοτε κράτους. Οποιαδήποτε απόπειρα της πατρίδας χώρας να ενεργήσει υπέρ των συμφερόντων των συμπατριωτών της που ζούσαν εκτός των συνόρων της, στο εσωτερικό ενός άλλου σοσιαλιστικού κράτους, αντιμετωπιζόταν ως παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα του τελευταίου, και απαγορευόταν αυστηρά, καθώς μια τέτοια κίνηση θεωρούνταν παραβίαση των Σοβιετικών αυτοκρατορικών μονάδων (στις σχέσεις Ρουμανίας - Μολδαβίας, Ουγγαρίας - Ρουμανίας, Ουγγαρίας - Σοβιετικής Ένωσης, Πολωνίας - Σοβιετικής Ένωσης). Μετά τη χαλάρωση του μονολιθικού Σοβιετικού μπλοκ το 1956, μετά το 1968 αλλά κυρίως μετά το 1985, η εθνική κομμουνιστική αρχή και πρακτική είχε διαδοθεί σχεδόν σε όλες τις χώρες της περιοχής μας, με ηγέτες τους Τσαουσέσκου, Ζβίκοβ, Μιλόσεβιτς, Χούσακ και Γιαρουζέλσκι, και το πνεύμα άρνησης των εθνικών παραδόσεων και ο διεθνισμός που ήταν χαρακτηριστικό πίστης στους Σοβιετικούς διατηρήθηκαν μόνο στην Ουγγαρία και την Ανατολική Γερμανία. Μετά την περίοδο 1989-1990, κατά τη διαδικασία αποσύνθεσης των ομοσπονδιακών κρατών (Σοβιετική Ένωση, Γιουγκοσλαβία, Τσεχοσλοβακία), τα εθνικά και μειονοτικά ζητήματα, τα οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαν επιμελώς αγνοηθεί, ενδυναμώθηκαν· με τις λέξεις του *George Schöplin* αυτά βγήκαν από την κατάψυξη στην οποία είχαν παραγκωνισθεί. Εκτός των σοβιετικών περιφερειακών περιοχών, ένοπλες διαμάχες με εκατοντάδες χιλιάδες θύματα έλαβαν χώρα μόνο σε πρώην γιουγκοσλαβικά εδάφη, αλλά οι εθνοτικές συγκρούσεις εκεί επιδεινώθηκαν από καταπιεσμένες ιστορικές διαφορές, οικονομικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές διαφορές και αντιπαραθέσεις.

Τα τελευταία 20 χρόνια ήταν γεμάτα αντιφάσεις από τη σκοπιά των μειονοτήτων. Από τη μια πλευρά, οι εθνοτικές μειονότητες μπορούσαν να ιδρύσουν δικά τους κόμματα και οργανώσεις κάνοντας χρήση των πολιτικών τους ελευθεριών, αποκτώντας έτσι κοινοβουλευτική εκπροσώπηση στις περισσότερες χώρες. Οι Εκκλησίες τους μπόρεσαν να ανασυνταχθούν, ενώ οι μειονότητες είχαν τη δυνατότητα να διαχειριστούν και να λειτουργήσουν ένα πλήρες κάθετο εκπαιδευτικό σύστημα, από το νηπιαγωγείο ως το πανεπιστήμιο. Οι συγγενικές χώρες, ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση, μπορούν να προσφέρουν σχεδόν απεριόριστη υποστήριξη στις ομάδες που υπάγονται στο έθνος τους και κατοικούν εκτός των συνόρων. Η χορήγηση από πολλά κράτη διπλής υπηκοότητας - Ρουμανία, Σερβία και Κροατία - ενδυναμώνει την εθνική συνοχή (και φυσικά ανακουφίζει τα δημογραφικά τους προβλήματα). Από την άλλη πλευρά, οι μειονότητες είναι «οι χαμένοι» της οικονομικής μετάβασης και της (επανα)ιδιωτικοποίησης: αποτελεί γενικευμένο φαινόμενο το ότι τα εδάφη τους, επειδή ήταν παραμελημένα για δεκαετίες και βρίσκονταν σε υπανάπτυκτες περιοχές, αγοράζονται από οικονομικά ισχυρούς επιχειρηματίες που ανήκουν στην πλειοψηφική πλειοψηφία, καθώς επίσης και από χρεοκοπημένες σοσιαλιστικές/συλλογικά ελεγχόμενες (μεγάλες) φάρμες και αγροτικούς συνεταιρισμούς. Ακόμα, προκειμένου να αυξηθεί η ορθολογική οργάνωση της εργασίας, της παραγωγικότητας και της κερδοφορίας, απολύονται κυρίως μέλη μειονοτήτων, μεταξύ των οποίων η ανεργία είναι πάντα υψηλή. Αυτό προκύπτει εν μέρει από το γεγονός ότι οι μειονότητες έχουν χαμηλότερο επίπεδο μόρφωσης: τα μέλη τους έχουν τον μισό αριθμό πανεπιστημιακών πτυχίων από τα μέλη της πλειοψηφίας (3-4-7-8 % του συνολικού πληθυσμού).

Τόσο ο πόλεμος όσο και η ειρήνη θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μαζική μετανάστευση και μια μη αναστρέψιμη μεταβολή των εθνοτικών αναλογιών: στη Ρουμανία οι πρωτύτερα οκτακόσιες χιλιάδες τον αριθμό Γερμανοί έχουν σχεδόν εξαφανιστεί (Σάξονες στην Τρανσυλβανία, Σουηβοί του Βανάτου, Γερμανοί άποικοι στη Βεσσαραβία)· οι περισσότεροι εξ' αυτών μετανάστευσαν στη Γερμανία μετά το 1990· οι Ρουμάνοι και οι τσιγγάνοι επέστρεψαν στις πόλεις και τα χωριά τους που αποτελούν την πύλη του (Δυτικο-)Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ωστόσο και ο αριθμός των Ούγγρων μειώθηκε επίσης κατά μισό εκατομμύριο, ως και ενάμισι εκατομμύριο άτομα: αυτοί είτε εγκαταστάθηκαν στην πατρίδα τους είτε διασκορπίστηκαν στον κόσμο, από τη Σουηδία ως τον Καναδά. Εκατό χιλιάδες Κροάτες και πενήντα χιλιάδες Ούγγροι έφυγαν από τη Βοϊβοντίνα και αντικαταστάθηκαν από ένα εκατομμύριο Σέρβους και τσιγγάνους/Ρομά από το Νότο, που διαθέτουν ήσσονα εργασιακό πολιτισμό. Ο αριθμός των Ούγγρων στην Κροατία μειώθηκε στις 15 χιλιάδες, πρόκειται για το ένα δέκατο του προηγούμενου καταμετρημένου αριθμού του 1910 - η εξαφάνισή τους ήταν αναμενόμενη παρά την ενασχόληση (δύο) κρατών με το θέμα.

Η αφομοίωση αποτελεί ακόμα μεγαλύτερη απειλή για τις μειονότητες απ' ότι η μετανάστευση, με κύρια αιτία που οδηγεί στην πρώτη να είναι η απαίτηση για κοινωνική ανέλιξη, ενώ οι δύο εκδηλώσεις της είναι οι μικτοί γάμοι και - εν μέρει ως επακόλουθο της πρώτης - η εγγραφή των παιδιών σε νηπιαγωγείο και σχολείο όπου διδάσκεται η γλώσσα της πλειοψηφίας. Το ποσοστό των μικτών γάμων από εθνοτικής και γλωσσικής άποψης βρίσκεται στο 25-30% μεταξύ των Ούγγρων της Σλοβακίας: στη Βοϊβοντίνα ήταν στο 40% τις

δεκαετίες του '70 και του '80· 80% στη ρουμανική επαρχία Beszterce-Naszód· 63 % στο Temes· και σχεδόν 100% στους κατοικημένες από Ούγγρους και Ιταλούς περιοχές της Σλοβενίας. Οι μαζικοί μικτοί γάμοι έχουν καταστεί σύνηθες φαινόμενο μεταξύ μελών των διασκορπισμένων ομάδων και άλλων ανθρώπων με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, από τη Φινλανδία ως τη Ρουμανία. 85-90% των παιδιών που προήλθαν από τέτοιους γάμους εγγράφονται σε σχολεία όπου διδάσκεται η γλώσσα της πλειοψηφίας· έτσι αναπτύσσεται το αίσθημα του ανήκειν στο έθνος της πλειοψηφίας, και συνεπώς αυτά τα παιδιά απομακρύνονται από τη μειονότητα. Η αποδυνάμωση της εθνικής τους ταυτότητας και η ηθελημένη τους αυταπάρανηση δείχνει ότι μόλις 40% των Ούγγρων της Σλοβακίας διατηρούν την ουγγρική τους ταυτότητα, έχουν πιο κοσμικό τρόπο ζωής, έχοντας αφήσει τις εθνικότητες και την Εκκλησία τους, 35% εξ' αυτών βρίσκονται σε μεταβατική φάση, 25% εξ' αυτών αισθάνονται Σλοβάκοι. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που το Κόμμα Ουγγρικού Συνασπισμού δεν εισήρθε στη Βουλή και το Κόμμα Μοστ-Χιντ - που αυτοπροσδιορίζεται ως περιφερειακό κόμμα - είχε επιτυχία. Απόδειξη ότι τα παραπάνω αποτελούν γενικευμένη τάση είναι το γεγονός πως από 144 χιλιάδες Πολωνούς της Ουκρανίας, μόλις 18 χιλιάδες πιστεύουν ότι η μητρική τους γλώσσα είναι τα Πολωνικά· στο εσωτερικό της Λευκορωσίας αυτή η αναλογία αυτή είναι 275:55. Η σχέση της εθνικής ταυτότητας και της γλώσσας - κατά τρόπο παρόμοιο με τους Ιρλανδούς - δείχνει πως σχεδόν 7 εκατομμύρια Ουκρανοί πολίτες μιλάνε Ρώσικα (και μην ξεχνάμε το υβρίδιο Ρωσικών και Ουκρανικών που ονομάζεται «суржик» (*сyrжик*) που ομιλείται από μεγαλύτερη μερίδα πληθυσμού).

Γενικότερα, η ελεύθερη χρήση των μειονοτικών γλωσσών κατοχυρώνεται στα Συντάγματα, ωστόσο περιορίζεται από νόμους και διατάγματα σχεδόν σε κάθε περίπτωση. Το ρυθμιστικό πλαίσιο της Αυστροουγγαρίας συνεχίζεται έως σήμερα στη Σλοβακία και τη Ρουμανία, εκ των οποίων η τελευταία αξιώνει ότι, σε κάθε οικισμό όπου η αναλογία των μειονοτήτων ξεπερνάει το 20%, η γλώσσα τους είναι επισήμως η δεύτερη γλώσσα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για διοικητικά ζητήματα. Η πρόσφατη σύσταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου περιόρισε το ποσοστό αυτό στο 10%, και ο Υπουργός Θεμάτων Μειονοτήτων της Κυβέρνησης της Σλοβακίας συμφωνεί με τη νέα ρύθμιση.

Οι μειονότητες που κατοικούν σε μπλοκ, τομείς ή ζώνες που συνορεύουν με την πατρίδα χώρα τους έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιζήσουν απ' ότι αυτές που είναι διεσπαρμένες ή κατακερματισμένες. Εθνοτική/θρησκευτική διασπορά είναι μια περιοχή ή οικισμός όπου ο αυτόχθων πληθυσμός που πρωτύτερα αποτελούσε πλειοψηφία κατέστη διεσπαρμένη μειονότητα. Το όριο βρίσκεται συνήθως στο 10%, αλλά η έλλειψη θεσμών αποτελεί σημαντικότερο καθοριστικό παράγοντα, με την έννοια ότι δεν υφίστανται θεσμοί αυτοδιοίκησης, σχολεία, θρησκευτικοί θεσμοί, ιατρική περίθαλψη ή πολιτιστικές δραστηριότητες που να χρησιμοποιούν τη μητρική γλώσσα των μειονοτήτων. Κατά την άποψη της Ουγγαρίας, περιοχές διασποράς αποτελούν η Πεδιάδα της Τρανσυλβανίας, η Νότια Τρανσυλβανία, η Σλαβονία και το Drávaköz, και το Ormánság κινείται ταχύτατα προς αυτήν την κατεύθυνση· όπως και η Βορειοδυτική Μπάτσκα και η Σύρμια όσον αφορά στους Ούγγρους και τους Κροάτες. Ωστόσο, η κανονική διασπορά δεν είναι ένας διασκορπισμένος αυτόχθων πληθυσμός, διότι οι ίδιοι οι κάτοικοι από μόνοι τους αποδέχονται τη μοίρα της μειονότητας με το να μεταναστεύσουν· άρα μπορούμε να μιλήσουμε για τσεχική, αυστριακή και δυτικοευρωπαϊκή, και υπερπόντια ουγγρική διασπορά, αλλά οι Ούγγροι του άνω Όρσέγ στο Μπούργκενλαντ και την Αυστρία ζουν διασκορπισμένοι.

Στην Κροατία και τη Σλοβενία, οι αυτόχθονες εθνοτικές μειονότητες (Ούγγροι, Ιταλοί) έχουν συνταγματικά κατοχυρωμένη εκπροσώπηση στην τοπική Βουλή· σε άλλες χώρες (κράτη της Βαλτικής, Πολωνία, Σλοβακία, Σερβία, Βουλγαρία) στέλνουν στα νομοθετικά όργανα εκπροσώπους κατ' αναλογίαν με το ποσοστό των μειονοτήτων επί του συνολικού πληθυσμού. Υπάρχουν Ρώσοι εκπρόσωποι στη Λετονία, Ούγγροι στη Σλοβακία και τη Ρουμανία οι οποίοι θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο Στρασβούργο. Στη Φινλανδία το σουηδικό, στη Ρουμανία το ουγγρικό και στην ΠΓΔΜ το αλβανικό μειονοτικό κόμμα συμμετέχουν σε κυβερνήσεις συνεργασίας· παλιότερα, κατά την περίοδο προσχώρησης στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ το ΜΚΡ (Κόμμα Ουγγρικού Συνασπισμού) στη Σλοβακία και το VMSZ (Συμμαχία των Ούγγρων της Βοϊβοντίνια) στη Σερβία ανέλαβαν υπουργικό χαρτοφυλάκιο, αποδεικνύοντας έτσι τη φύση της δημοκρατικής «ευρωπαϊκής προσαρμογής» των κυβερνήσεων. Στην Ουγγαρία, από το 1993, υπάρχουν εθνοτικές και τοπικές μειονοτικές κυβερνήσεις οι οποίες παρέχουν πολιτιστική αυτονομία, ωστόσο η Ουγγαρία σωστά κατακρίνεται για την έλλειψη κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης, η οποία, σύμφωνα με γνώμες εμπειρογνομόνων, θα μπορούσε να εφαρμοστεί απλά και μόνο με τη δημιουργία δύο νομοθετικών οργάνων. Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη - με διεθνή διακυβέρνηση - αποτελεί μια ομοσπονδιακή συμμαχία τριών εθνικών οντοτήτων: των μουσουλμάνων Βόσνιων, των Σέρβων και των Κροατών. Η Τσεχία, η Αυστρία και η Ελλάδα είναι σχεδόν ομογενή έθνη-κράτη και για αυτόν τον λόγο δεν παρέχουν εθνοτική εθνική αντιπροσώπευση στις μειονότητές τους.

Τι είδους θεσμοί είναι απαραίτητοι για την εξασφάλιση της επιβίωσης των εθνοτικών και γλωσσικών μειονοτήτων;

Συστήματα αυτοκυβέρνησης που διασφαλίζουν την πολιτιστική αυτονομία παρόμοια με το σύστημα της Ουγγαρίας υφίστανται επίσης στη Σλοβενία και την Κροατία. Στο πλαίσιο της εδαφικής αυτονομίας στη Βοϊβοδίνη, οι αρμοδιότητες των Εθνικών Συμβουλίων των μειονοτήτων (Ούγγροι, Σέρβοι καθολικοί, Σλοβάκοι, Ρουμάνοι, Τσιγγάνοι-Ρομά κλπ.) επεκτάθηκαν με τη διαχείριση σημαντικών κρατικών ζητημάτων, όπως η εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα, η γενική εκπαίδευση, η παροχή πληροφοριών, και η χρήση της γλώσσας. Παραδείγματα τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή αποδεικνύουν πως η εδαφική αυτονομία αποτελεί το μοναδικό αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο για τη διατήρηση της γλώσσας και της ταυτότητας των μειονοτήτων. Πρόκειται ουσιαστικά για μια τοπική διακυβέρνηση που επιτυγχάνεται με την αποκέντρωση, λειτουργώντας βάσει ενός ευρέος πεδίου αρμοδιοτήτων· με άλλα λόγια, πρόκειται για αυτοδιοίκηση ή αυτοκυβέρνηση. Δεν υπάρχει ενιαία λύση που θα ήταν κατάλληλη για κάθε κράτος και μειονότητα, διότι οι αρμοδιότητες μπορεί να διαφέρουν: κατά συνέπεια, έχουμε το παράδειγμα του Νότιου Τιρόλου όπου το 95% των φόρων παραμένουν στην κατοχή των μειονοτήτων, ενώ η αστυνομία και ο στρατός ελέγχονται κεντρικά από την κυβέρνηση της Ιταλίας, και χρησιμοποιούν την ιταλική γλώσσα· αντίθετως στην Καταλονία (και τη Χώρα των Βάσκων) η ηγεσία της αστυνομίας υπάγεται στην αρμοδιότητα των τοπικών αυτόνομων οργάνων και ομιλεί την τοπική γλώσσα, ενώ η πλειοψηφία των φόρων πηγαίνει στον κεντρικό κρατικό προϋπολογισμό της Ισπανίας. Οι αυτονομίες, εθνοτικές τοπικές αυτοκυβερνήσεις, μπορούν να θεωρηθούν αποτελέσματα συμβιβασμών: τόσο το πλειοψηφικό ως και το μειοψηφικό έθνος απαρνούνται την πλήρη εφαρμογή της αυτοδιάθεσης, δηλαδή τη δημιουργία ενός βίαια «ομογενοποιημένου» έθνους-κράτους από τη μία πλευρά, και από την άλλη την ένωση με την πατρίδα χώρα (εθνικά συγγενικό κράτος) ή την εγκαθίδρυση ενός ανεξάρτητου κράτους. Έτσι η εδαφική, διοικητική, γλωσσική και πολιτιστική αυτονομία δεν αποτελούν το πρώτο βήμα της απόσχισης, αλλά το τελευταίο σκέλος της εκπλήρωσης των ατομικών και συλλογικών μειονοτικών δικαιωμάτων.

Όμως πρέπει να έχουμε υπόψη μας το εξής: η περιοχή μας δεν διαθέτει τις συνθήκες που θα επέτρεπαν την επιτυχημένη δημιουργία αυτονομιών όπως έχει δοκιμαστεί και ρυθμιστεί σε άλλα τμήματα της Ευρώπης. Το ζήτημα δεν είναι μονάχα τα χαρακτηριστικά και το καθεστώς αποστρατικοποίησης των Νησιών Ώλαντ, αλλά η κοινή ιστορική και θρησκευτική κληρονομιά, η εμπιστοσύνη μεταξύ των πλειοψηφικών και των μειοψηφικών κοινοτήτων, η ενιαία πολιτική συμπεριφορά και εκπροσώπηση της μειονότητας, το διεθνώς αναγνωρισμένο καθεστώς προστασίας (Schutzmacht) της μητέρας χώρας (Αυστρία) και ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της μειονότητας, την ομοιότητα δηλαδή στους Καταλανούς, τους Σκωτσέζους και τους Σουηδούς, οι οποίοι μπόρεσαν να δημιουργήσουν δικές τους χώρες. Παρατηρώντας τις ανατολικές περιοχές, μπορούμε επίσης να εντοπίσουμε υποδειγματικές μειονότητες, όπως τους Γκαγκαούζους - αν και η αναγνώρισή τους χρειάστηκε την υποστήριξη δύο μεγάλων εθνών, της Ρωσίας και της Τουρκίας, και πέραν του ζητήματος της Υπερδνειστερίας, αυτοί αποτελούν μονάχα δευτερεύον σημαντικό θέμα στην ημερήσια διάταξη της κυβέρνησης της Μολδαβίας.

Πολλοί ήλπιζαν και προσδοκούσαν να επιλυθεί το ζήτημα με την προσχώρηση στην ΕΕ και την εισαγωγή των Συνόρων Σένγκεν. Μολαταύτα, αυτή δεν επέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς τα μεγάλα κράτη που κυριαρχούν στην ΕΕ, ιδιαίτερα η Γαλλία, δεν έχουν τέτοια επιθυμία, ή δεν μπορούν να κατανοήσουν τη διαφορά μεταξύ αυτοχθόνων εθνικών μειονοτήτων και μειονοτήτων που προέκυψαν από μετανάστευση. Η κύρια αιτία για την έλλειψη μιας ενιαίας υπερεθνικής ρύθμισης για τις μειονότητες είναι το γεγονός ότι τα δικαιώματα των Ρώσων στην Εσθονία και τη Λετονία, των Ούγγρων στη Σλοβακία και τη Ρουμανία, των Τούρκων στη Βουλγαρία και την Ελλάδα θα μπορούσαν να παραχωρηθούν και στους κατά κύριο λόγο μουσουλμάνους μετανάστες στη Δυτική Ευρώπη. Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο, οι εθνικές μειονότητες στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη οδηγούνται αναγκαστικά στην αφομοίωση. Όπως καθορίζει μια μελέτη του Υπουργείου Εξωτερικών του 1925 τον κύριο στόχο: «...η Ουγγαρία μπορεί να οδηγηθεί έμμεσα στην αποδοχή της μη μεταβλητότητας των συνόρων του Τριανόν, και όσο περνάει ο καιρός, οι Ούγγροι που κατοικούν στις χαμένες περιοχές θα αφομοιωθούν ολοένα και περισσότερο στην κοινωνία της χώρας υποδοχής». Τον Φεβρουάριο του 2009, στη συζήτηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις μειονότητες ο Jacques Barrot, Αντιπρόεδρος της Επιτροπής και Επίτροπος Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας έκανε την εξής δήλωση: «Η προστασία των εθνικών μειονοτικών ομάδων δεν υπάγεται στις αρμοδιότητες της Ένωσης, όπως δεν υπάγεται και η ηθική προσέγγιση στις αρμοδιότητες του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Κάτι τέτοιο θα ήταν αντιπαραγωγικό».

Μετά τη διεύρυνση της Ένωσης το 2007, τη μοναδική εξαίρεση στο παραπάνω αποτέλεσε η πολυπληθέστερη μειονοτική ομάδα στην Ευρώπη, οι Ρομά, οι οποίοι αριθμούν 8-9 εκατομμύρια. Σύμφωνα με τον συγγραφέα μιας επαγγελματικής μελέτης «...από μια απλή εθνοτική ομάδα, αυτοί μετατράπηκαν σ' ένα ευρωπαϊκό κράτος χωρίς εδάφη... οι Ρομά δίκαια αποτελούν αντικείμενο της ευρωπαϊκής προσοχής και ανησυχίας, σε σχέση με άλλες εθνικότητες». Η εφαρμογή δύο μέτρων και δύο σταθμών φαίνεται επίσης στη διακήρυξη του Barrot στις Βρυξέλλες σχετικά με τη διαχείριση των εθνικών μειονοτήτων και του ζητήματος των Ρομά: «...η κατάσταση των Ρομά είναι θλιβερή: η ενσωμάτωσή τους αποτελεί προτεραιότητα της Ένωσης και της Επιτροπής» και την ίδια στιγμή δήλωσε ότι: «... δεν διαθέτουμε νομική βάση για να

οργανώσουμε προστασία μειονοτήτων. Το ζήτημα υπάγεται στις αρμοδιότητες των κρατών-μελών». Κατά συνέπεια, η ΕΕ δεν διαθέτει ούτε μια πολιτική για την προστασία των μειονοτήτων. Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένοι οργανισμοί που απασχολούνται με την προστασία των μειονοτήτων, όπως ο ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη), το Συμβούλιο της Ευρώπης, και η ΟΕΕΕ (Ομοσπονδιακή Ένωση Ευρωπαϊκών Εθνότητων), αλλά τα έγγραφα που συντάσσονται σ' αυτούς τους οργανισμούς αποτελούν μονάχα συστάσεις, και η αδιαφορία για αυτά ή η παραβίασή τους δεν επιφέρουν ποινικές κυρώσεις, και επιπρόσθετα, αν ο παραβάτης είναι κράτος-μέλος, δεν υφίσταται δυνατότητα έρευνας της υπόθεσης ή έκφρασης καταγγελιών.

Ακολουθεί μια σύντομη σύνοψη των δεδομένων και των προβλημάτων που υφίστανται στις χώρες ΚΑΕ μία προς μία:

Η πλειοψηφία του ρωσόφωνου (Ρώσοι, Ουκρανοί, Λευκορώσοι) πληθυσμού (30-45% επί του συνολικού πληθυσμού) στην *Εσθονία* και τη *Λετονία* προέρχεται από τους πληθυσμούς που κατοικούσαν σε πόλεις, ήταν προσοντούχοι εργαζόμενοι, υπάλληλοι ή αξιωματικοί, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν εκεί τον καιρό της σοβιετικής κυριαρχίας την περίοδο 1944-1990· πολλοί εξ' αυτών είναι ακόμα απάτριδες, καθώς δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εκπληρώσουν τις προϋποθέσεις του Νόμου της Ιθαγένειας, οι οποίες έγιναν λιγότερο αυστηρές εξαιτίας της πίεσης που ασκήθηκε από τις Βρυξέλλες. Λόγω των γλωσσικών γνώσεων και σχέσεων που διαθέτουν, αυτοί μπορούν να αποτελέσουν συνδέσμους μεταξύ των κρατών τους, της ΕΕ και της Ρωσίας· χαίρουν καλύτερων συνθηκών διαβίωσης από τους ανθρώπους που διαμένουν στη Ρωσία, και συνεπώς δεν θέλουν να επιστρέψουν εκεί. Ένα ιδιαίτερο πρόβλημα στα δύο προαναφερθέντα κράτη είναι πως η πλειοψηφία (Ρίγα) ή σχεδόν οι μισοί (Ταλίν) πολίτες των πρωτεύουσών τους μιλάνε Ρώσικα.

Παρόμοια είναι η κατάσταση στη *Λιθουανία*. 10% του πληθυσμού είναι Ρώσοι, ενώ 7% είναι Πολωνοί. Το ποσοστό της τελευταίας εθνότητας είναι το αποτέλεσμα των προβληματικών σχέσεων των δύο εθνών, καθώς η πρωτεύουσα, το Βίλνιους, ή στα Πολωνικά Βίλνο, άνηκε στην Πολωνία μέχρι το 1939· ακόμα και σήμερα 20% του πληθυσμού του είναι Πολωνοί, και οι γύρω περιοχές κατοικούνται επίσης από Πολωνούς. Ενώ στις δύο πιο βόρειες χώρες οι Ρώσοι θεωρούνται ζήτημα ασφαλείας, στη Λιθουανία τη θέση αυτή έχουν οι Πολωνοί.

Στον συνολικό πληθυσμό της *Πολωνίας*, που αριθμεί σχεδόν 40 εκατομμύρια, ο αριθμός των Ουκρανών και Λευκορώσων βρίσκεται γύρω στις εκατό χιλιάδες, ενώ των Γερμανών είναι περίπου 1 εκατομμύριο. Η πλειοψηφία αυτών διαμένει στη Σιλεσία, σε μια περιοχή με πολυποίκιλο πληθυσμό και διαρκώς μεταβαλλόμενη ταυτότητα. Η συνθήκη μεταξύ Γερμανίας και Πολωνίας του 1991 είχε ως κύριο σκοπό την επίλυση του ζητήματος της γερμανικής μειονότητας που ζούσε στην Πολωνία και των Γερμανών πολιτών πολωνικής προέλευσης.

Η *Τσεχία* θεωρείται σχεδόν ομοιογενές κράτος, καθώς οι 400.000 εγκατεστημένοι Σλοβάκοι επέλεξαν να απαρνηθούν την εθνική τους ταυτότητα και αφομοιώθηκαν οικειοθελώς. Σήμερα, οι πολωνικές και γερμανικές μειονότητες και η αποδυναμωμένη περιφερειακή ταυτότητα των Μοραβών αποτελούν παρελθόν. Το πραγματικό πρόβλημα είναι πλέον ο πληθυσμός τσιγγάνων και Ρομά που έχει έρθει από τη Σλοβακία, κυρίως κατά την περίοδο της διάλυσης, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και παραβατικότητας, ενώ η πλειοψηφία των μελών του ζει από κρατικές επιχορηγήσεις και επιδόματα τέκνων και κατοικεί σε παραγκουπόλεις στην περιφέρεια ή σε εγκαταλειμμένες εργατικές κατοικίες. Οι συνθήκες διαβίωσής τους διαφέρουν ριζικά από αυτές της υπόλοιπης κοινωνίας, κάτι που οδηγεί σε καθημερινές συγκρούσεις. Όπως και οι μουσουλμάνοι μετανάστες στη Δυτική Ευρώπη, δεν μπορούν ή δεν θέλουν να ενσωματωθούν παρά τις διαρκείς υποχωρήσεις και τα προγράμματα γεφύρωσης των διαφορών που παρέχονται από το κράτος και από την Ένωση. Η επίλυση του προβλήματος έγκειται στην εκπαίδευση και μόρφωσή τους, την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, την εγκαθίδρυση χώρων εργασίας και τη δημιουργία μιας μεσαίας τάξης-προτύπου των Ρομά.

Στην περίπτωση της *Σλοβακίας*, 20% του συνολικού πληθυσμού δεν είναι Σλοβάκοι. Από αυτό το 20%, οι μισοί είναι Ούγγροι, ενώ το άλλο μισό, 8-10% είναι Ρομά (από το 1997 ή χρήση της λέξης Τσιγγάνος, «*cigány*» στα Ουγγρικά, απαγορεύεται εντός του κράτους). Οι συνθήκες διαβίωσης και υγείας (δυσεντερία, ηπατίτιδα) των τελευταίων αποτελούν πηγή συνεχών συγκρούσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι άνθρωποι που ζουν σε γειτονιές Ρομά προσπαθούν να προστατεύσουν την ιδιοκτησία και την υγεία τους χτίζοντας τείχη (όπως στο Michalovce), προκαλώντας έτσι τις διαμαρτυρίες ακτιβιστών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιωματούχων της Ένωσης. Παρά το γεγονός ότι 85% των Σλοβάκων που διαμένουν στις νότιες περιοχές της Σλοβακίας (όπου οι περισσότεροι κάτοικοι είναι Ούγγροι) θεωρούν καλές και μη συγκρουσιακές τις σχέσεις μεταξύ τους, το Σλοβάκικο Εθνικό Κόμμα θεωρεί τους Ούγγρους ύψιστο ζήτημα ασφαλείας.

Οι εθνικές μειονότητες που κατοικούν στην *Ουγγαρία* (Γερμανοί, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Κροάτες, Σλοβένοι και Σλοβάκοι) είναι δίγλωσσοι, και θεωρούν πατρίδα τους την Ουγγαρία, καθώς οι πρόγονοί τους ήρθαν στην Ουγγαρία προτού οι εθνότητές τους να αποκτήσουν κρατική υπόσταση. Οι συνθήκες διαβίωσης και η θρησκεία τους είναι ίδιες με αυτές των Ούγγρων (συχνά οι Γερμανοί ζουν καλύτερα και από τους

Ούγγρους), γεγονός που ενισχύει την αφομοίωσή τους. Οι αριθμοί και η σημασία των άλλων εθνοτικών ομάδων (Πολωνοί, Έλληνες, Βούλγαροι) όπως καταγράφηκαν στον νόμο περί μειονοτήτων του 1993 είναι ελάχιστου ενδιαφέροντος.

Εδώ αποτελεί και πάλι ο πληθυσμός των Ρομά την πραγματική δυσκολία, ο αριθμός των οποίων ξεπερνά τις 600.000, αλλά στην περίπτωση της Ουγγαρίας η κατάσταση αυτή οδηγεί κυρίως σε κοινωνικά προβλήματα. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι, σε αντίθεση με τους Ρομά στις γειτονικές χώρες, το 75-80% των Ρομά που διαμένουν στην Ουγγαρία μιλάνε Ουγγρικά.

Στη *Ρουμανία*, μετά την αποχώρηση των γερμανικών και εβραϊκών μειονοτήτων, η ουγγρική κοινότητα παραμένει η μόνη σημαντική μειονότητα. Η ουγγρική συνείδηση, σε συνδυασμό με αιωνόβιες πολιτιστικές και θρησκευτικές παραδόσεις, είναι ισχυρότερη σε αυτούς τους ανθρώπους. 600.000 Ούγγροι από τον συνολικό αριθμό τους του ενάμιση εκατομμυρίου που ζει στη Ρουμανία διαμένουν σ' ένα μπλοκ στο κέντρο της χώρας, συνεπώς η εθνοτική περιοχή του Szeklerland έχει την ευκαιρία να ανακτήσει μια κάποια εδαφική και οικονομική αυτονομία.

Μετά από τη διάλυση της *Γιουγκοσλαβίας*, η πλειοψηφία των Σέρβων έχασαν την κυρίαρχη θέση τους, έγιναν μειονοτική εθνοτική ομάδα, ενώ άλλοι διέφυγαν στη Σερβία. Αυτή η διαδικασία οδήγησε στο γνωστό από την ιστορία γεγονός ότι οι Σέρβοι κατοικούν σε τρεις χώρες: τη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας (πρόκειται για μια από τις δύο κύριες οντότητες που απαρτίζουν τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη), στο Μαυροβούνιο (ή Crna Gora), και στη Δημοκρατία της Σερβίας. Επιπλέον, σημαντικές σερβικές μειονοτικές ομάδες κατοικούν στην Κροατία και το Κόσσοβο (το τελευταίο ακόμα δεν έχει αναγνωριστεί ως ανεξάρτητο κράτος από τη Σερβία και άλλα κράτη που υποφέρουν από εθνοτικές διαμάχες). Η υπόλοιπη Σερβία δεν είναι ούτε κατά διάνοια ομοιογενές κράτος: ο πληθυσμός της που αγγίζει τα 8 εκατομμύρια αποτελείται από πολλές εθνοτικές ομάδες, όπως είναι οι Ρουμάνοι της περιοχής Τιμόκ-Βοϊβοντίνα (Βλάχοι), Κροάτες, Σλοβάκοι, Ούγγροι (περίπου 300.000), μουσουλμάνοι στο Σαντζάκ (επίσης γύρω στις 300.000), Αλβανοί (περίπου 100.000) και Ρομά (γύρω στις 400.000).

Στην *Κροατία*, λόγω των γεγονότων της εμπόλεμης περιόδου, ο αριθμός των Σέρβων που ζουν στη χώρα, πάνω από 400.000 πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους, μειώθηκε στα τρία τέταρτα του αρχικού. Ο ακριβής αριθμός είναι δύσκολο να προσδιοριστεί λόγω του μεγάλου αριθμού πολιτών με διπλή υπηκοότητα - πολλοί συνταξιούχοι που ζουν στη Σερβία επιστρέφουν στην Κροατία μόνο και μόνο για να λάβουν τις συντάξεις τους. Από τις εθνότητες της πρώην Γιουγκοσλαβίας οι σχέσεις με τους μουσουλμάνους της Βοσνίας και τους Αλβανούς είναι αρκετά θετικές. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο χτίστηκε στο Ζάγκρεμπ ακόμα και τζαμί για τη μουσουλμανική κοινότητα.

Στη *Βουλγαρία*, ενώ ο αριθμός του συνολικού πληθυσμού έχει πέσει κάτω από τα 8 εκατομμύρια, ο αριθμός των μουσουλμάνων (Τούρκοι, Πομάκοι που μιλάνε Βουλγαρικά, Τσιγγάνοι) έχει φτάσει στο ένα εκατομμύριο, από το οποίο 800.000 ανήκουν στην κοινότητα των Τσιγγάνων (μάλιστα, υπάρχουν και Ορθόδοξοι Χριστιανοί μεταξύ αυτών).

Ένα τρίτο του πληθυσμού της *ΠΓΔΜ*, που εξελίχθηκε από Βούλγαρους σ' ένα έθνος με τη δική του γλώσσα και εθνική συνείδηση, είναι Αλβανοί, μια εθνοτική ομάδα που αποκτά ολοένα και περισσότερη πολιτική δύναμη. Ο αριθμός και η αναλογία των Τσιγγάνων έχουν τόση βαρύτητα (200.00 και 10%) ώστε αυτοί απέκτησαν ακόμη και κοινοβουλευτική εκπροσώπηση. Οι περισσότερες δυσκολίες στις διεθνείς σχέσεις προκαλούνται από μια διαμάχη που προκλήθηκε από την Ελλάδα (όνομα, σημαία, εθνόσημο) - υπήρξε η αιτία που η ΠΓΔΜ δεν μπόρεσε να προσχωρήσει στο ΝΑΤΟ.

Μετάφραση από Αγγελική Νεβσεχιρλίογλου

© DKE 2010

<http://www.southeast-europe.org>
E-mail: [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)

Σημείωση: Σεβαστοί ερευνητές, αν κάνετε μια αναφορά σε αυτό το τμήμα ή απόσπασμα του άρθρου, παρακαλούμε στείλτε μας ένα e-mail στο [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) για να μας το δηλώσετε.

Παρακαλούμε αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής:

Lajos Arday: Εθνοτικές μειονότητες και μειονοτικές πολιτικές στην κεντρική και ανατολική ευρώπη, (Ethnic Minorities and Minority Policies in East-Central Europe). (*Μετάφραση από Αγγελική Νεβσεχιρλίογλου*) *International Relations Quarterly*, Τόμος 1. Νο.2 (Καλοκαίρι 2010) σελ. 6.

Σας ευχαριστούμε για την συνεργασία σας. *Αρχισυντάκτης.*